

Pozsony Ferenc

Farsangi felvonulás Csíkcsobotfalván 2021-ben

Az európai szokáskutatás eddig kevés figyelmet fordított arra, hogy a különböző krízishelyzetekben (például súlyos járvány, hosszan tartó szárazság, nagyégés, árvíz idején) milyen sajátos szokások, preventív vagy elűző szokások élnek. Honko Lauri négy nagyobb csoportra tagolta az európai szokásokat: az emberi élet fordulóin, a hétköznapok idején, a naptári év jeles napjain és az úgynevezett krízishelyzetekben gyakorolt szokásokra (Honko 1975, 1997: 37; Pozsony 2006: 64). Az eddigi publikációk szerint, az erdélyi magyar kultúrában elsősorban a nagyobb szárazságokhoz, járványokhoz fűződtek sajátos megelőző vagy elhárító gyakorlatok (Pozsony 2000). Dolgozatomban röviden bemutatom a Csíkcsobotfalván 2021. február 14-én megszervezett farsangi felvonulást, melyet gyökeresen átrendezett a gyűjtés közben is ható Covid19-világjárvány.

Terepmunkám nem előzménytelen, mert a vidék téli szokásaival kapcsolatban már több közlemény megjelent. A szíkatolikus csíki falvakban egészen napjainkig megrendezik a parodisztikus elemekben gazdag téltemető felvonulásokat, rendszerint hatalmas tömegek részvételével. Az egyik legrendszeresebb leírást Vámszer Géza készítette csíkmenasági terepkutatásai során, melyben röviden felvázolta a szokás forgatókönyvét, a szomszédos falvakban élő párhuzamokat és eltéréseket is (Vámszer 1959).

A Kriza János Néprajzi Társaság közvetlenül az 1989-es rendszerváltozás után 1991. február 23–24-én Szovátán szervezett tematikus konferenciát a farsangi szokásokkal kapcsolatban. Az ott elhangzott előadások megszerkesztett változatai 1996-ban jelentek meg egy tanulmánykötetben, melyben több dolgozat, leírás bemutatja a rendszerváltozás után tudatosan újraélesztett csíki farsangi szokásokat is. A konferencia kötetében András Ignác a csíkkászoni bikaütést, Balázs Lajos a csíkszentdomokosi farsang-jellegű alakoskodásokat, Kardalus János a csíkmenasági és a ditrói farsangbúcsúztatást, Szabó Kálmán pedig a csíkcsicsói mulatságokat és farsangtemetést mutatta be (András 1996; Kardalus 1996a, 1996b; Szabó 1996; Balázs 1996). A felsorolt közleményekből pontosan felvázolható a csíki farsangi szokások szerkezete: felkészülés, gyülekezés, utcai felvonulás, improvizált játékok, farsang/tél elbúcsúztatása, szalmabábuk jelképes kivégzése vagy elégetése, a víg heteket záró közös táncos mulatság (lásd Vámszer 1959: 394). A csíki farsangi

játékok sok esetben alkalmat kínáltak a normaszegők, deviáns személyek, gyűlölt hatalmasok megbüntetésére, szankcionálására.

Az antropológiai, az etnológiai és a néprajzi kutatások pontosan dokumentálták, hogy szerte a nagyvilágban, minden kultúrában vannak olyan kiemelt időszakok, amikor a hétköznapok rendjén élő szigorú tabukat ideiglenesen feloldják. Európában, a nyugati keresztény közösségekben ilyen a farsangi vagy karneváli időszak, amikor vízkeresztől egészen húshagyókeddig felszabadultan, vidáman szórakoznak, a férfiak nőnek, az asszonyok férfiaknak öltöznek be, különböző maszkokat viselnek, s a különböző társadalmi, egyházi tiltásokat, egyenlőtlenségeket ideiglenesen felfüggesztik.¹ A farsangi utcai felvonulásokban, játékokban rendszerint szinte minden társadalmi réteg tagja cselekvően részt vett, tehát ennek az ünnepkörnek alapvetően össznépi jellege volt a reneszánsz kortól kezdődően egészen napjainkig (Bahtyin 2002). A szigorú normák felfüggesztése rendszerint a társadalomban összegyűlt feszültségek levezetését szolgálta, így végül is egy-egy adott rend helyreállítását, megerősítését eredményezte. A szabályok, tabuk ideiglenes feloldása rendszerint arra is alkalmat kínált, hogy a különböző csoportok megfogalmazzák nemtetszésüket, kritikájukat, tiltakozásukat egy fennálló társadalmi rend, hatalom ellen. Az elégedetlen közösségek az időszak végén megszervezett felszabadult ünnepek alkalmával sok helyen társadalmi és politikai üzeneteket, követeléseket is megfogalmaztak (Pozsony 2006: 216). Azonban a szimbolikus farsangi társadalombírálat sokszor radikálisabb követelésekbe is torkolt: lásd az 1376-os bázeli húshagyókeddi lázadást, vagy a székelyek 1596-os felkelését, mely „véres farsangban” végződött (Burke 1991: 237–242, Kotics 2001: 13–72, Pozsony 2006: 216–217).

A Csíksomlyó szomszédságában fekvő Csíksobotfalván 2021-ben is megszervezték a farsangi felvonulást, habár a szervezők nagyon sok jelzést kaptak azzal kapcsolatban, hogy a tömeges rendezvényt kemény büntetések fogják követni. Végül is kompromisszumos megoldás született: a szervezők lerövidítették az útvonalat, nem álltak meg minden vendégszerető család kapujában, csak négy teresebb helyen, útkereszteződésnél mutatták be vidám játékukat, s az ott összesereglett szomszédok közösen látták el a játékosokat, tehát a falu népe végül is nem találkozott egy közös térben.

A szokást Antal Imre, gyimesi származású hagyományőrző kezdeményezte és szervezte meg, aki fontos szerepet játszik a falu és a vidék hagyományos kulturális örökségének fenntartásában. A farsangi menet résztvevői 2021 februárjában is az ő háza előtt gyülekeztek, majd a következő sorrendben indultak a falu felső része felé: A menet élén négy székelyruhába öltözött legény vitte vállán a „Szent Mihály-lovát”. Utánuk ballagott a „plébános” használt miseruhában, s szintén viseltes templomi ruhába öltözött zászlóvivő, akinek fekete lobogója abban az évben „denevérre” emlékeztetett, majd egy fehér ruhás ministráns. A felvonulók között haladt négy hegedűs és egy gardonyos, majd utánuk a helyi táncsoport tagjai ünnepi székely

1 Kiemelem, hogy a keleti, ortodox közösségekben karácsonykor vagy szilveszterkor élnek hasonló, maszkos játékok.

ruhában „szépeknek” öltöztek be. A szalmamaszkos medvét egy falubeli pásztor alakította, akinek száját egészségügyi maszk takarta, majd őket követték a „cigánylányoknak” öltözött hajadonok. Végül a menetet a „hammasok” vagy „vigécek” követték, akiknek hétköznapi ruhájára keskenyebb rongyszalagokat varrtak, övükre pedig nagyobb szarvasmarha-harangokat erősítettek, fejükön pedig archaikus toltas maszkot, fejdíszet viseltek. A fehér ruhás „ápolók” az utcán báméskodókat egy zörejes hangot adó „lázmérővel” megvizsgálták, vagy az utca szélén bámulók felé egy-egy labdaszerűen kialakított Covid19-modellt dobáltak, ami elől a nézők ösztönösen elugrottak, nem merték azt kezükkel kifogni. A csoporthoz tartozott egy olyan játékos is, aki a fején egy hatalmas parókát viselt, testét pedig vörös lepedő fődte, ruhájára pedig az volt írva: *Frizer vakcina – pálinka*. Megjegyzem, hogy a *frizer* szó a román nyelvben fodrászt jelöl, de itt játékosan, népetimológiával a *Pfizer vakcinára* utalt.

Amikor a felvonulók egy teresebb útkereszteződéshez értek, a környéken lakó családok tagjai már terített asztallal várták a játékosokat. A szalmamedve itt „összeesett”, emiatt gyorsan kihívták a szirénázó „mentősöket”, akik egy fehér színű, mentővé átalakított autóban érkeztek, melyre hatalmas vörös keresztet és a *SMRÚD* feliratot rajzoltak.² A mentős ápolók fehér színű kezeslábasba öltöztek, ruhájukra vörös keresztet és *Vakcsinusz mortusz – Ámen* feliratot rajzolták. Az összeesett „medvét” megpróbálták életre kelteni, hatalmas injekciós tűt illesztettek egy hurkatöltő eszköz végére, s azzal adták be a „vakcsinusz mortuszt”. Mivel a „felélesztés” nem sikerült, előállt az álpap, aki csizmát, székelly harisnyát és zöld színű régi miseruhát viselt. A téren egy olyan búcsúztatót olvasott fel, amelynek nagyon sok járványra utaló része volt. (Lásd a *Mellékletben*.) A tréfás prédikáció után a menet elindult a völgyben lefelé, miközben a játékosok egy kötelet fogtak kezükben, hogy a nézők ne zavarják a medvét szállító szekeret. Ez nagyon emlékeztetett a csíksomyói pünkösdi búcsú egyik elemére, amikor a fiatalok a főpapokat és a labarumot vivő legényt szintén kötéllel veszik körül.

Az utolsó búcsúztatóra egy közösségi terem hátulso udvarán került sor. Ott a medvét alakító személyt kiszedték szalmaruhájából, majd azt meggyújtották, s a jelenlévők a tüzet vidáman körbetáncolták. A szervezők az udvaron hosszú asztalt terítettek meg, ahol a falu alsó, Csíksomlyóval szomszédos feléből gyűltek sokan össze a szürkőnyben. Más években ekkor következett a közös vidám táncos mulatság, de 2021 februárjában a terembe csak 2-2 pár mehetett be táncolni. A többiek kint maradtak a szabadban, vidáman koccintottak és daloltak. Megjegyzem, hogy az egész farsangi felvonulást fekete ruhába öltözött zsandárok figyelték végig. Korábbi években a Hargita Megyei Kulturális Központ messzemenően támogatta az ilyen farsangi felvonulásokat.

A közösségi ház udvarán megjelent Csíkszereda kultúráért felelős alpolgármestere és a helybeli plébános is, akik jelenlétükkel legitimizálták az egész esemény-sorozatot. A szokás megszervezésében és lebonyolításában cselekvően résztvettek

² A romániai sürgősségi mentők autóján SMURD felirat olvasható.

helyi hagyományőrök, a táncsoport tagjai, muzsikuskok, értelmiségiek, csobotfalviak. A farsangzáró felvonulás és játék idején a falu jelentős része együtt, közösen, vidáman szórakozott, ami a lokális közösségen belüli kapcsolatokat, a kijárási tilalmak után, hatékonyan megerősítette. A szokásról magyarországi és székelyföldi tévés csoportok felvételeket készítettek, amit pár napon belül be is mutattak. A felvonulást ugyanakkor számtalan család, értelmiségi, érdeklődő, turista, újságíró követte, akiket cselekvően bevontak a játékokba, s így megvalósult Csíkcsobotfalván is a farsang össznépi jellege.

A felvonulás után a faluba többször visszatértem, s elbeszélgettem a szervezőkkel, szereplőkkel és nézőkkel. Kihangsúlyozták, hogy büszkék a szervezőkre, hogy a szigorú korlátozások ellenére is bátran, dacolva a hatalommal, megszervezték a vidám felvonulást, a szabadságukat korlátozó, túldimenzionált „rendszer” ellenében is. Két héttel az esemény után érdeklődtem, de a faluban egyetlen vírusos esetet sem regisztráltak.

A 2021-ben megszervezett változat is a korábbi évek jól bejáratott forgatókönyvére épült. Pár héten át vidáman felkészültek az eseményre, közösen megírták az új szövegeket. Csíki falvakban egészen napjainkig népszerűek az áltemetések, de a Székelyföldön napjainkban nagy számban megjelenő medvék hatására, a szervezők most egy szalmamedvét vonultattak fel. A településben korábban is vonultak fel egészségügyi ápolóknak öltözött, fehér köpenyes alakoskodók, de a világjárvány gyökeresen átfogalmazta szerepüket, ruházatukat, cselekvéseiket, kellékeiket és szövegeiket.

Kiemelem, hogy a más szíkatolikus falvakban is (pl. Csíkmenaságon, Csík-szentdomokoson) a csíki emberek jól strukturált formában élik meg munkás hétköznapjaikat és ünnepeiket, mély vallásosságukat, ugyanakkor számtalan archaikus kulturális elemet, szorosabb közösségi kapcsolatokat őriznek, egymást tréfásan ugratják, vidáman játszanak. Voltaképp mindezek hatékonyan elősegítik, hogy a hosszú nagybőjti időszak előtt még egyszer felszabadultan, vidáman szórakozzanak, alakoskodjanak.

A csobotfalviak a farsangzáró multság idején olyan szimbolikus tőkét teremtettek, melyből erőt merítettek a következő hónapokon át, számtalan alkalommal emlékeztek rá, megbeszélték és értelmezték a farsangi játék cselekvéseit, jelképeit, szövegeit, szimbolikus tárgyait, majd újra el kezdtek készülni a következő évi farsangi felvonulásra. A helyben élők egyértelműen azt vallották, hogy a 2021-es csobotfalvi felvonulás kimondottan az embereket próbára tevő, szigorú korlátozásokkal szemben szerveződött, s a helyiek tiltakozását reprezentálta rituális eszközök segítségével.

Melléklet

Búcsúztató

Mindnyájukat Isten Áldjon,
aki itt él ezen a tájon,
s a székely szokást ím folytatják,
mert őseink reánk hagyták.
Lám Isten ad szekeret,
Szekerembe kereket,
Annak vagyon tengelye,
Hogy táncoljon kedvire.
Fakó lovam elbírja
Ezt az öreg farsangot.
Húzzátok a toborzót!
Húzzuk el a siratót is,
Temessük a farsangot is,
Elérkezett az ideje,
Hadd tisztuljunk meg a börtben.
Szegény, gazdag fogjon kezét,
Isten áldja a székely népet!
Alig vártuk a karácsonyt és a kedves angyalkát,
Kesztyű helyett maszkot hozott és egy doboz vakcinát.

Kedves nyájimmunitásra törekvő sereg!
Ótottak és ótatlanok ökuménikus gyülekezete!
Most a hirdetésben mondom:
Óvakodjatok a góctól, a miséktől, s a búcsútól.
A Kamuflandba gyúródhattok,
Kolbászt mártogathattok.
Ments meg minket...
A pofádot, kedves testvér, ha szájkosár nem fődí,
Utólér a milícia, s a seggedet megveri.
Kérünk téged...
Zsíros ételek helyibe igyál székely pálinkát,
Úgy majd nem fognak támadni a húzott szemű víruskák.
Kérünk téged, hallgass meg minket...
Nézzétek a friss híreket, doktor Cecit s Elemért,
aki mindennap szépen kér, ne egyetek denevért.
Kérünk téged hallgass meg minket...
Látod, babám, nem koslathatsz, esszezártak egymással,
Így hát babám te is láttad, nem csaltalak meg mással!
Kérünk téged, hallgass meg minket...

Továbbra is tartsd szárazon a szenteltvíz tartóját,
Órizkedjél testvéredtől, azt üzeni Arafat.
Hétfőn az onlajn tanulást temetjük,
A kicsi kapun visszük,
Mert a nagykapun ezt írja:
Feltámadunk.
Kedden megáldjuk a karanténban fogant kicsi babákat,
Zsuzsit a Somlyó 33-ból.
A polgármestereink kérésére alkalmazom ezután Őt perselyhez.
Elmarad az esti mise, 11 után otthon esti mise,
Ámen.
Elmondtam jó fiaim versemnek az alapját,
Már ezután sókoljátok a kántor úr kalapját.

Szakirodalom

András Ignác

1996 Farsangi bikaütés Csíkkászonban. In: Barabás László – Pozsony Ferenc – Zakariás Erzsébet (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 4. Erdélyi és partiumi farsangok*. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 137–143.

Bahtyin, Mihail

2002 *François Rabelais művészete, a középkor és a reneszánsz népi kultúrája*. Osiris Kiadó, Budapest.

Balázs Lajos

1996 Farsang-jellegű alakoskodások Csíkszentdomokoson. In: Barabás László – Pozsony Ferenc – Zakariás Erzsébet (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 4. Erdélyi és partiumi farsangok*. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 159–168.

Burke Peter

1991 *Népi kultúra a kora újkori Európában*. Századvég Kiadó – Hajnal István Kör, Budapest.

Honko, Lauri

1975 Zur Klassifikation der Riten. *Temenos* 11. 61–77.

1997 A rítusok osztályozásához. In: Barna Gábor (szerk.): *Folklorisztikai olvasmányok* I. Szeged, 31–44.

Kardalus János

1996a Farsangbúcsúztatás Csíkmenaságon. In: Barabás László – Pozsony Ferenc – Zakariás Erzsébet (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 4. Erdélyi és partiumi farsangok*. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 144–151.

1996b Adalékok a ditrói farsangtemetés ismeretéhez. In: Barabás László – Pozsony Ferenc – Zakariás Erzsébet (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 4. Erdélyi és partiumi farsangok*. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 157–158.

Kotics József

2001 *Mások tekintetében*. (A Kulturális és Vizuális Antropológia Tanszék Könyvei, 4.) Miskolci Egyetem, Miskolc.

Pozsony Ferenc

2000 Egy orbaiszéki esővarázsló szokás erdélyi és moldvai párhuzamai. In: *Uő: Adok nektek arany vesszőt. Dolgozatok erdélyi és moldvai népszokásokról*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 19–36.

2006 *Erdélyi népszokások. Egyetemi jegyzet*. (Néprajzi Egyetemi Jegyzetek, 1.) KJNT – BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék, Kolozsvár.

Szabó Kálmán

1996 Farsangi multságok és farsangtemetés Csíkcicsóban In: Barabás László – Pozsony Ferenc – Zakariás Erzsébet (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 4. Erdélyi és partiumi farsangok*. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 152–156.

Vámszer Géza

1959 Adatok a csíki farsangi szokásokhoz. *Ethnographia* LXX. (1–3) 393–405.

Képek

1. Készülődés

2. Mentősök és a fodrász

3. Szalmamedve és gazdája maszkban

4. Hammasok vagy vigécek

5. Legények viszik Szent Mihály lovát

6. Muzsikusok

7. Álpap, zászlóvivő és ministráns

8. Kürtös vigéc

9. A szépek

10. Farsangi lovas szekér

11. A szomszédok fogadják a felvonulókat

12. Farsangi ételek

13. A szószóló köszönti a szomszédságot

14. Csíki legényes

15. Megérkezik a gazda medvéjével

16. A kicsi szamár nem visel maszkot

17. A nagyobb és gazdája maszkban

18. Akit beoltottak, igazolást kap

19. A medve összeesik

20. A mentősök akcióba lépnek

21. Az álpap elbúcsúztatja a fársángot

22. Ápolók farsangi fecskendővel és tűvel

23. A medve szekerét kötéllel választják el

24. A szalmamedvét szekéren szállítják

25. A farsangi mentő

26. A játékosokat terített asztallal várják

27. Szent Mihály lova

28. A maszkot elégetik

29. Körbetáncolják

30. Farsang utolsó tánc

Marșul de carnaval la Cioboteni în 2021

Până în momentul de față cercetarea etnografică europeană nu a acordat prea multă atenție acelor obiceiuri populare specifice, preventive sau combative, care se manifestă în diferite situații de criză (de exemplu epidemie gravă, secetă de lungă durată, incendiu devastator, inundații). Studiul de față prezintă de scurt marșul de carnaval organizat la Cioboteni în 14 februarie 2021, care a fost restructurat serios de către pandemia COVID-19. Localnicii au afirmat în unanimitate că marșul din 2021 s-a organizat în mod evident împotriva măsurilor, restricțiilor severe anticovid, care au pus la grea încercare viața oamenilor de aici, și a reprezentat protestul localnicilor prin mijloace rituale.

The Carnival March from Cioboteni in 2021

So far European ethnographic research has not been according too much attention to the specific, preventive or combating, folk customs related to different situations of crisis (e.g. serious epidemic, long lasting drought, fire, flood). The present paper offers a brief presentation of the carnival march organized in Cioboteni on February 14th 2021, an event that was drastically reshaped by the COVID-19 pandemic. The locals stated unanimously that the march from 2021 was organized specifically against the severe restrictions, so demanding for the people living here, and it represented in fact the protest of the locals through ritual tools.